

KODAJOVÁ Daniela a kol.: *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien.* Bratislava : Slovart, 2019. 304 s. ISBN 978-80-556-4149-2

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2022.25.02.110-114>

V roku 2019 slávil spolok Živena významné jubileum, 150 rokov od založenia. Organizácia združujúca slovenské ženy patrí do pomyselného panteónu slovenských spolkov, vďaka ktorým sa zásadne rozvíjalo slovenské národné hnutie pred rokom 1918 a následne plnil úlohu zjednocujúcej organizácie členiek inklinujúcich k demokratickým princípom. Tieto zásady sa mu darilo plniť aj v turbulentných rokoch radikalizácie politickej atmosféry a spoločnosti na prelome 30. a 40. rokov 20. storočia a podarilo sa mu ich udržať aj krátko po februári 1948. Bol to len dočasný stav, ktorý dobové politické elity nemienili tolerovať a po neúspechoch pri dosadení lojálnych predstaviteľiek, bol spolok v roku 1955 zrušený. Jeho činnosť bola obnovená takmer ihneď po novembrových udalostiach, preto od roku 1990 tvorí svoju novú históriu.

Bohatú históriu spolku sa pri príležitosti okrúhleho výročia podujala zmapovať kolektívna monografia zostavená Danielou Kodajovou. Po úvodných slovách aktuálnej predsedníčky Živeny, Magdy Vášáryovej, sa zostavovateľka monografie zamerala na spracovanie prvej kapitoly, venujúcej sa dejinám spolku do konca 19. storočia. V kapitole bolo vysvetlené podhubie vzniku organizácie, predstavené personálne zázemie a výzvy, ktorým spolok v úvodných rokoch čelil. Po zániku Matice slovenskej Živena prebrala viacero úloh, či už praktických, alebo symbolických, ktoré boli pred rokom 1875 spájané práve s ústredným spolkom Slovákov. D. Kodajová predstavila vznik a význam tzv. výšivkárskoho hnutia a tiež presah idey ženského spolku medzi slovenských vystaňovalcov v USA, kde vznikol rovnomenný spolok. Kapitole hodnotím pozitívne, autorke sa podarilo kontextualizovať genézu spolku s národnými dejinami a ukázala vplyv martinského národného centra na vývoj Živeny v úvodných rokoch jej existencie.

Podľa môjho názoru z hľadiska čitateľa – historika by bolo vhodné dopovedať niektoré súvislosti, ktoré prvá kapitola načrtla. Napríklad predstaviť iné návrhy na názov spolku pri úvodných rokoch prípravného výboru, resp. viac prezradiť o atmosfére a preferenciách ideových „otcov“ spolku (s. 14). Pri charakteristike prvých členiek a členov spolku pochádzajúcich z rozvetvených rodín či prepojených prostredí by bolo zaujímavé ilustrovať, ako prebiehala koordinácia ich príchodu na zakladajúce zhromaždenie Živeny. Predpokladám, že o tom

písali v korešpondencii, a bolo by prínosné načrtnúť ich očakávania a predstavy o budúcej organizácii žien (s. 27 – 28). Pri analýze úlohy Ľudmily Hudecovej rodenej Hodžovej, ktorá vstúpila do formovania spolku veľmi aktívne a ďalšiu jej aktivitu prerušila predčasná smrť, by bolo prínosné uviesť, či sa do Živeny zapájala aj jej mladšia sestra Olga, ktorá sa po Ľudmilinej smrti vydala za svojho švagra Maximiliána Hudeca (s. 31). Pri staršej z dcér Michala Miloslava Hodžu, ktorá ako matka vo vysokom štádiu tehotenstva, a pri Anne Mudroňovej, ktorá bola aktívna aj napriek nízkemu veku vlastných detí, by som uvítal hlbšiu interpretáciu, prečo vlastne bolo možné, že tieto dve ženy prekročili dobové pravidlá, a napriek limitujúcim rodinným okolnostiam aktívne vstupovali do formovania spolku (s. 31 – 33). Absentuje tiež vysvetlenie prečo sa spolupráca Živeny s literárnym časopisom *Orol*, ďalej po roku 1872 nerozvíjala. Je možné, že za tým stála zmena hlavného redaktora časopisu, keď zosnulého Janka Kalinčiaka vystriedal Andrej Truchlý Sytniansky (s. 42)? Zaujímavou je tiež informácia o hornej vekovej hranici členiek americkej Živeny, ktorá neprijímala členky staršie ako 40, resp. neskôr 50 rokov (s. 54 – 55). Rozumiem však, že na túto aj na vyššie formulované otázky a poznámky autorka state pozná odpovede, ale v popularizačne ladenej monografii nebol dostatok priestoru ísť v interpretácii hlbšie.

Autorom ďalšej kapitoly je Karol Hollý, ktorý sa venoval ideovému pozadiu pri formovaní Živeny od jej vzniku do vypuknutia prvej svetovej vojny. Základnými témami, o ktorých sa vo vnútri spolku viedli diskusie, boli spôsob a obsah vzdelávania slovenských žien. V tejto diskusii a prakticky v celom ideovom zarámčovaní spolku bolo v úvodných rokoch kardinálnou zásadou, že Živena nie je emancipačným spolkom a voči celému hnutiu sa vymedzuje (s. 71 – 72). Zložitú situáciu v spolku Hollý interpretoval na vzťahu a rozdelení zodpovedností medzi predsedníčkou a tajomníkom Živeny. Už z povahy oboch pozícií, ktorých kompetencie vzájomne kolidovali, sa rozdiely prehlbovali aj pre rodovú rozdielnosť nositeľov oboch funkcií. Autor kapitoly tento ideový rozpor ukázal na snahe predsedníčky Eleny Maróthy-Šoltésovej vydať v roku 1886 kalendár Živeny, o čom rokovala s tajomníkom spolku, Ambrom Pietrom. Ten jej aktivitu zastavil a svoj názor argumentoval tým, že spolok nemá vybudovanú čitateľskú základňu, čo by znamenalo, že vydanie kalendára by bolo pre organizáciu stratové (s. 72 – 76). Okrem ideových rozdielov oboch strán však v Hollého interpretácii chýba pohľad na ekonomické pozadie spolku a možnosti vydania kalendára. Dá sa predpokladať, že Pietor z povahy svojej pozície a zákulisia fungovania Živeny mohol mať podrobnejšie informácie o finančnej kondícii spolku. V kapitole mi pri téme vzťahu časopisu

Dennica a spolku chýbala stať či rovno podkapitola, v ktorej by sa autor venoval téme, ako časopis vplýval na formovanie Živeny, resp. na jeho čelné reprezentantky (s. 92 – 94).

Tretia kapitola z autorského pera Gabriely Dudekovej Kováčovej reflektuje cestu Živeny naprieč politickými režimami od založenia spolku do jeho zrušenia v 50. rokoch 20. storočia. Ide o najdlhšiu a ťažiskovú kapitolu knihy, ktorá prierezovo predstavila príbeh Živeny naprieč takmer 90-ročnou históriou. V texte bolo plasticky demonštrované, ako vonkajšie vplyvy formovali a presnejšie limitovali elity spolku, ktoré rozhodovali o jeho aktivitách a činnosti. Aj preto v predvojnovom období, v čase vrcholiacej maďarizácie síce spolok formálne prežíval, ale vyvíjal len minimálne podujatia. Preto sa o Živene posmešne hovorilo ako o „Mŕtvene“, ktorá všetok život stratila. Aj napriek tomu, bola Živena maďarským diskurzom reflektovaná ako organizátorka slovenského národného hnutia ohrozujúca uhorské politické záujmy.¹

Po roku 1918 vytvorenie Československa otvorilo spolku nové možnosti hlavne prepojením sa s českým prostredím a tamojším ženským spolkom Vesna. Spolok začal organizovať nové druhy aktivít, spojené najmä so šírením osvety, vzdelávania a praktických zručností pre ženy, pričom vznikol aj nový tlačový orgán spolku, *Slovenská žena* (s. 120 – 130). Samotný spolok rozlišoval tri základné typy svojich členiek, išlo o (neraz i ekonomicky) samostatné vzdelané ženy, reprezentantky inteligencie (učiteľky, úradníčky, lekárky a pod.) a tretiu skupinu predstavovali „dedičanky a robotníčky“. Spojivom medzi rozmanitými skupinami mali byť demokratické princípy, ktoré boli pre spolok kruciálne (s. 136).

Do pulzu diania v 30. rokoch 20. storočia sa dostávali aj otázky emancipácie a feminizmu, avšak tieto témy neboli zo strany konzervatívneho vedenia reflektované a zostávali len agendou niekoľkých aktivistiek. V tomto období sa spoločnosť stále viac radikalizovala a Živena ako spolok aj časopis musel čeliť ľudáckym tendenciám a stupňujúcemu sa antidemokratickému naratívu. Hladinu rozvíril článok Stanislava Mečiara, ktorý prinášal predzvesť, že spolok vyznávajúci demokratické zásady bude s fašizoidnými tendenciami v spore. To sa potvrdilo po 15. marci 1939, odkedy bol spolku vytýkaný „čechoslovakizmus“ a demokratické princípy. Živena bola trňom v oku aj preto, lebo podľa oficiálnych spoločenských požiadaviek mala byť žena pri „rodinnej krbe“ a nemala svoju energiu venovať spolковой činnosti (s. 144 –

¹ Živena bola v dobovom naratíve označovaná ako kľúčová inštitúcia, cez ktorú sa slovenskí a českí aktivisti spájajú s ruskými predstaviteľmi v duchu panslavizmu. Pozri napr.: GOLIAN, Ján: „Starí učia mladých lieťať!“ Vplyv Andreja Kmet’a na formovanie Karola Antona Medveckého v úvodnej dekáde 20. storočia. In: *Kultúrne dejiny*, 2021, roč. 12, Supplement, s. 143.

146). Napriek tomuto statusu a pokusu o jeho „poľudáčtenie“ sa Živena podarilo prežiť a nakrátko nadýchnuť v rokoch 1945 až 1948. Po februári však prišiel na rad aj tento spolok s viac ako 80-ročnou históriou. Štátna moc ho najskôr spojila s Československým zväzom žien a po neúspechu „transformovať“ ho podľa vlastných zásad ho v roku 1955 definitívne zrušila.

Ďalšia kapitola monografie od Jarmily Hodoličovej reflektovala aktivity spolku medzi dolnozemskými Slovenkami. Z metodologického a interpretačného hľadiska však ide o menej vydarenú stať. Autorka v nej vychádzala prioritne z článkov Štefánie Mičátkovej, ktorá opisovala aktivity juhoslovanských živeniarok. Autorka sa však pri opise obsahu analytickejšie nepristavila pri jednotlivých udalostiach a ani ich významnejšie neinterpretovala. Zostali tak nevypovedané zaujímavé okolnosti spolkového života, ktorého príkladom môže byť spomenutá návšteva a uctenie hrobu Gavrila Principa (s. 189). Na ďalších stranách monografia pokračuje kapitolou Ivica Hajdučekovej hodnotiacej časopis Živena v medzivojnovom období (s. 195 – 242). Táto časť je podľa mojej mienky rovnako slabším miestom, hoci nadväzuje na autorkinu antológiu z roku 2019.² Kapitola nevyužila potenciál prameňa, s ktorým autorka pracovala. Ide o de facto opis obsahov jednotlivých ročníkov s krátkymi exkurzmi k vybraným článkom, bez hlbšej analýzy. Zo strán sa napríklad čitateľ nedozvie, čo znamenala pre časopis a jeho čitateľky zmena redaktorky, ak sa tým nemyslí len popis zmenených rubriík. Zaujímavou by bola reflexia otázky emancipácie, ako sa v časopise v priebehu rokov menila, alebo ako časopis reagoval na politické zmeny v krajine, resp. na hospodársku krízu.

Nasledujúca kapitola od Anny Falisovej hodnotí sociálno-zdravotnú úlohu Živeny v období prvej Československej republiky. V spektre mnohých nových tém je zaujímavá aj interpretácia ľudovo-výchovných kurzov na slovenskom vidieku, vďaka ktorým sa medzi málo skúsené gazdiné dostávali nové recepty, ale aj vedomosti o zdravotníckej praxi a hygiene (s. 248 – 255). Nasledujúce strany patrili Alene Bučekovej, ktorá reflektovala obdobie obnovennej Živeny, po novembri 1989 až do roku 2019. V tejto časti bola prínosná genéza myšlienky a jej realizáciu na opätovné oživenie spolku, na čom sa začalo pracovať hneď v decembri 1989, ale aj predstavenie najvýznamnejších protagonistiek či miestnych odborov existujúcich v rôznych regiónoch Slovenska.

Aj napriek niekoľkým výhradám či prezentovaniu vlastného kritického názoru na jednotlivé kapitoly, hodnotím knihu vysoko pozitívne.

² HAJDUČEKOVÁ, Ivica: *Časopis Živena v rokoch 1919 – 1928 (Antológia)*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019.

Ide o kompaktné dielo prinášajúce v mnohých ohľadoch nové zistenia či precizovanú interpretáciu. Je pozitívne, že bolo napísané pútavou formou a vyšlo v komerčnom vydavateľstve, vďaka čomu sa dostalo k širšiemu spektru recipientov. Autorskému kolektívu monografie sa podarilo ukázať význam Živeny v dejinách a verím, že aj jej aktuálnosť pre dnešnú dobu.

Ján Golian